

ГЕНЕЗА І СУТНІСТЬ ПОНЯТЬ «СТАЛИЙ РОЗВИТОК» ТА «ЕКОЛОГІЧНА СТАЛІСТЬ». РІЗНОМАНІТНІСТЬ ПІДХОДІВ ДО ЇХ ВИЗНАЧЕННЯ В ДОСЛІДЖЕННЯХ УКРАЇНСЬКИХ ТА ЗАРУБІЖНИХ НАУКОВЦІВ

Казак Р. А.

ВСТУП

На шляху до гармонізації законодавства Європейського Союзу (далі – ЄС) та України, у період занепокоєння світової спільноти стосовно екологічної ситуації, та як глобальна проблема екологічна сталість та способи її правового забезпечення постійно обговорюються у світовій юридичній науці. Для здійснення ефективної політики в цій сфері необхідно точне і правильне використання даного терміна, розуміння його суті й встановлення особливостей. Визначення природи поняття «екологічна сталість» потребує також роз'яснення суміжного терміна – «сталий розвиток». Нині загальносвітова концепція сталого розвитку запроваджена в Україні на найвищому державному рівні. Науковці погоджуються з тим, що ця концепція «виникла з певного історичного контексту»¹ як спроба подолати розрив між все більш очевидними екологічними наслідками людської діяльності та соціально-політичними проблемами, пов'язаними з питаннями людського розвитку.

Безперечно, основним періодом підйому еколого-правової думки є 90-ті рр. минулого сторіччя, коли закордонні науковці бурхливо дискутували та науково обґрунтовували концепцію “sustainable development”. Але, на жаль, у вітчизняній науковій думці її розробленню не приділялося багато уваги, а згодом концепцію назвали скалькованим терміном «сталість», що не відображає природи цього поняття.

Серед основних нормативно-правових актів у цій сфері варто зазначити Указ Президента України «Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020»» у «Загальних положеннях»² якого зазначається: «Ратифікувавши Угоду про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (далі – Угода), Україна отримала

¹ Robinson John. Squaring the Circle? Some Thoughts on the Idea of Sustainable Development. *Ecological Economics*. 2004. № 48. Р. 370.

² Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020»: Указ Президента України від 12 січня 2015 р. № 5/2015. *Офіційний вісник Президента України*. 2015. № 2. Ст. 154.

інструмент та дороговказ для своїх перетворень. Виконання вимог цієї Угоди дає можливість Україні в подальшому стати повноцінним членом в Європейському Союзі. Такими вимогами є відповідність Копенгагенським критеріям – параметрам, яким мають відповідати держави-члени Європейського Союзу». Саме ця Стратегія визначає основоположні «мету, вектори руху, дорожню карту, першочергові пріоритети та індикатори належних оборонних, соціально-економічних, організаційних, політико-правових умов становлення та розвитку України». А відповідно до р. 1 Закону України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 р.»³, першопричинами екологічних проблем України зазначено, серед інших, «недостатнє розуміння в суспільстві пріоритетів збереження навколишнього природного середовища та переваг сталого розвитку». Концепцію сталого розвитку розглядають й інші нормативно-правові акти України, у ст. 3 Закону України «Про стратегічну екологічну оцінку»⁴ від 20 березня 2018 р. зазначено, що метою стратегічної екологічної оцінки є сприяння *сталому розвитку* шляхом забезпечення охорони довкілля, безпеки життєдіяльності населення та охорони його здоров'я, інтегрування екологічних вимог під час розроблення та затвердження документів державного планування.

Словосполучення «сталий розвиток» не є поодиноким терміном у вищезазначених актах, адже, наприклад, у тексті Закону України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 р.» воно вживається 16 разів. Зважаючи на поширення, концепція «сталого розвитку» потребує глибокого дослідження та доктринального роз'яснення. Загальне розуміння суспільних переваг запровадження концепції *sustainable development* має формуватися з розуміння самої природи та суті терміна. Тому завдання статті – виявити сенс та сутність термінів «екологічна сталість» та «сталий розвиток». Інколи навіть українські науковці вживають у своїх роботах англійську категорію “*sustainable development*” без перекладу державною мовою, зазначають, що вона «багатогранна і неоднозначна: її можна аналізувати в системах різних масштабів»⁵. Погоджуючись із таким підходом, ми підтримуємо та рекомендуємо використання також й англійського аналога для уникнення неправильно розуміння самої сутності терміна «сталий розвиток».

³ Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 р. : Закон України від 21 грудня 2010 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 26. Ст. 218.

⁴ Про стратегічну екологічну оцінку : Закон України № 2354–VIII від 20 березня 2018 р. *Відомості Верховної Ради*. 2018. № 16. Ст. 138.

⁵ Кузьміна О. Аналіз підходів до трактування поняття сталий розвиток підприємства. *Вісник Хмельницького національного університету*. Економічні науки. 2015. № 5 (1). С. 19.

1. Поява терміна в юридичному та науковому контексті

Теоретико-методологічним питанням концепції сталого розвитку присвячена роботи українських науковців⁶, у яких не тільки ґрунтовно визначаються принципи та підходи до розуміння сутності цієї концепції, але і розглядаються методики переходу до стратегій сталого розвитку. Загалом, вітчизняні наукові роботи спрямовані здебільшого на методологічні питання практичного впровадження концепції сталого розвитку, не виявляють суперечності між нормативним закріпленням, перекладом та суспільним розумінням у вітчизняній практиці порівняно із закордонними дослідженнями.

Не можна погодитися з думкою О. Надоша (2011 р.)⁷ про те, що вперше проблема сталого розвитку конкретизовано 1992 р. на конференції Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН) із питань природного середовища та розвитку в Ріо-де-Жанейро, представниками 179 держав ухвалено програму економічного та соціального розвитку людства у майбутньому столітті, сформульовану в документі «Порядок денний на ХХІ ст.». Адже, незважаючи на те, що із глобального погляду концепція сталого розвитку «вважається панівною ідеологією ХХІ ст., що пояснюється усвідомленням світовою спільнотою необхідності забезпечити узгодження інтересів сучасності і майбутнього»⁸, вона офіційно висловлена ще в другій половині ХХ ст., з моменту усвідомлення невідворотності тогочасних суспільних проблем, що виникли в екологічній, економічній та соціокультурній сферах. Саме з таких трьох елементів, «трьох стовпів» (*three pillars*), як їх називають у закордонній науковій літературі та політико-правових актах⁹, і складається *sustainable development* – концепція «сталого розвитку».

Вже більше сотні років тому швейцарці та німці винайшли форму лісового господарства, призначену для того, щоб у довгостроковій перспективі ліс був продуктивною системою, «сталим лісовим господарством», а потім ця ідея була розширена до «сталого рибальства»¹⁰.

⁶ Надоша О. Теоретико-методологічний аналіз сталого розвитку у контексті сучасних дослідницьких підходів. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2011. № 10. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2011_10_4.

⁷ Надоша О. Теоретико-методологічний аналіз сталого розвитку у контексті сучасних дослідницьких підходів. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2011. № 10. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2011_10_4.

⁸ Кузьміна О. Аналіз підходів до трактування поняття сталий розвиток підприємства. *Вісник Хмельницького національного університету*. Економічні науки. 2015. № 5 (1). С. 13.

⁹ United Nations General Assembly. 2005. World Summit Outcome, Resolution A/60/1, adopted by the General Assembly on 15 September 2005. URL: http://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_60_1.pdf.

¹⁰ Sutton P. A perspective on environmental sustainability. Paper on the Victorian Commissioner for Environmental Sustainability. 2004. P. 13.

Пізніше термін “sustainability” вживався протягом 1960-х – 1970-х рр. у макроконтексті екологічних питань, у сфері, де існувала потреба підтримувати баланс навколишнього середовища та людської діяльності. Тобто термін був достатньо вживаний ще до моменту проведення в Стокгольмі Конференції ООН із навколишнього середовища 1972 р. Пізніше, 1980 р., Всесвітня стратегія охорони природи, розроблена Міжнародним союзом охорони природи та природних ресурсів (далі – МСОП або Всесвітній союз охорони природи), висунула концепцію «сталого розвитку», яка дозволить підтримувати екосистемні послуги та біорозмаїття. Звіт «Брундтланд» 1987 р. сенсом сталого розвитку визначив «розвиток, що відповідає потребам сьогодення, без шкоди для здатності майбутніх поколінь задовольняти свої потреби». І вже потім, 1992 р., Конференція ООН із навколишнього середовища та розвитку (UNCED) у Ріо встановила Порядок денний 21 (Agenda 21) та Місцеву програму 21 (Local Agenda 21) як висновок із того, що стабільність дорівнює інтеграції або балансу екологічних, соціальних та економічних питань, або одночасному прогресу в екологічній, соціальній та економічній сферах. У Доповіді Брундтланд 1982 р. «Наше спільне майбутнє» – звіті Всесвітньої комісії ООН із навколишнього середовища і розвитку (WCED), який опубліковано 1987 р., зазначалося нині загальноприйняте визначення сталого розвитку – *«розвиток, який задовольняє потреби нинішнього покоління без шкоди для можливості майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби»*¹¹.

Якщо звернутися до ретроспективи усвідомлення потреби охорони природи від згублюючої антропогенної діяльності ХХ ст., то заслуговує на увагу думка Т. Миллнтауса, зазначена в роботі “Environment in explaining history” («Навколишнє середовище в поясненні історії»), де науковець називає французьких учених, що заснували журнал “Annalesd’ histoire économique et sociale” 1929 р., саме тією першою групою вчених, яка «вже ясно сприймала динамічне зіткнення людства з навколишнім середовищем»¹². Хоча варто зауважити роль Бернської Конференції з міжнародної охорони природи, яка відбулася ще раніше, на початку ХХ ст., 4–6 листопада 1913 р., у будівлі Союзного парламенту Швейцарії¹³. На ній

¹¹ Our Common Future: Report of the World Commission on Environment and Development. 1987. URL: <http://www.un-documents.net/our-common-future.pdf>.

¹² Myllyntaus T. Environment in explaining history: restoring humans as part of nature. *Encountering the past in nature: Essays in environmental history*. 2001. P. 60.

¹³ Мирровая охрана природы : отчёт академика И.П. Бородина о командировке в Берн на Конференцию по международной охране природы. *Речи и доклады, читанные на Конференции по международной охране природы в Берне, в ноябре 1913 г., делегатами от Швейцарии, Австралии, Бельгии, Великобритании, Голландии, Норвегии, России, Сев.-Ам. соед. штатов и Франции*. Типография М.М. Стасюлевича, 1915. 1066 с.

головний ініціатор Конференції Поль Саразен обґрунтував необхідність багатовекторного всеосяжного міждержавного співробітництва у сфері захисту навколишнього середовища, зазначивши, що «природа не знає політичних кордонів, і її охорона не може обмежуватися якимись окремими державами»¹⁴. Слушною є думка М. Копилова, Е. Кузьменко, А. Абашидзе й А. Солнцева щодо того, що Бернська конференція 1913 р. «не явила собою важливої віхи»¹⁵ у кодифікації міжнародного екологічного права, однак головним підсумком цієї конференції було те, що вперше на міждержавному рівні за широкого представництва світового суспільства пролунала ідея *необхідності міжнародного співробітництва* для захисту навколишнього середовища, що було революційною ідеєю для початку ХХ ст.¹⁶ Тому, звернувши увагу на вищезазначене, не можна обмежувати дискусію навколо концепції *sustainable development* лише кінцем ХХ ст.

2. Сутність понять “sustainable development” та “environmental sustainability” у контексті юридичної лінгвістики

Ставлячи завданням визначення сутності концепції “sustainable development”, важливими методами пізнання вважаємо методи лінгвістичного аналізу та юридичної лінгвістики; а індуктивним методом буде окреслено сутність “environmental sustainability” як складової частини вищезазначеної концепції. Громадськість потребує визначення екологічної сталості, яке є зрозумілим, логічним і корисним для полегшення розуміння в процесі комунікації й ефективних дій усіх ключових гравців (держава, громадськість, наукові кола й ін.). У попередніх дослідженнях¹⁷ ми вже стикалися із проблематикою визначення термінів у сфері екології, які ввійшли в нормативні акти, в юридичний контекст. А саме визначили порушення текстуальної форми¹⁸ терміна «біорізноманіття» у законодавстві України, вказавши на порушення мовних правил юридичної техніки, як-от ясність і однозначність термінології. Схожа ситуація нині і з

¹⁴ Sarasin P. Ueber die Aufgaben des Weltnaturschutzes: Denkschrift gelesen in Bern 1913. Helbing & Lichtenhahn, 1914. P. 62.

¹⁵ Абашидзе А., Солнцев А. Первая международная экологическая конференция – Конференция по международной охране природы, Берн, 1913 г. *Экологическое право*. Москва : Юрист, 2006. № 4. С. 3.

¹⁶ Казак Р. Конференція з охорони природи (Берн, 1913 р.) як початок міжнародного вирішення екологічних проблем – Zbiór artykułów naukowych. Konferencji Międzynarodowej Naukowo-Praktycznej “Państwo i Prawo. Nowoczesne badania podstawowej stosowane”. Warszawa : Sp. z o.o. “Diamond trading tour”, 2017. P. 26.

¹⁷ Казак Р. Термин «биоразнообразии» в юридической науке: исторический аспект. *Актуальні проблеми держави і права*. 2014. № 73. С. 235–243.

¹⁸ Kazak R. Ukrainian Legislation on Biodiversity Protection in Latter Half of 20th Century: Problematic Issues and European Experience, OIDA International Journal of Sustainable Development. Canada. 2015. Vol. 8. № 7. P. 21.

терміном «екологічна сталість», оригінал якого перекладеться українською мовою, порушуючи його логічну сутність.

Ще наприкінці 1980-х рр. дослідник П. Гудріч у роботі про роль лінгвістики в правовому аналізі¹⁹ зазначив, що на дуже загальному рівні часто доводилося стверджувати, що лінгвістична філософія є цінним евристичним інструментом для розроблення загальних питань, що стосуються інституційного характеру права і значення ключових юридичних термінів. А на більш суттєвому, конкретному, рівні можна стверджувати, що лінгвістична методологія та різноманітні герменевтичні традиції текстового аналізу можуть допомогти в практичній роботі з пояснення тонкощів тлумачення та застосування норм.

Можна погодитися з Р. Нарітс²⁰ у тому, що лінгвістичний підхід до права, звичайно, не є новою проблемою, а «інтерпретація текстів означає інтерпретацію їхнього сенсу». Тому з появою нових термінів та загальною тенденцією до глобалізації й уніфікації мов не варто залишати поза увагою й юридичну лінгвістику.

Серед останніх робіт, що цікаві в контексті методології лінгвістики, можна назвати й наукову статтю Д. Шигалья «Дослідження джерельної бази порівняльного історико-правового аналізу: питання методики»²¹. Зокрема, її автор окреслює специфіку інформаційного процесу появи історичних документів, а також розглядає основні джерелознавчі процедури компаративного дослідження. Значна увага приділяється й питанню підвищення інформаційної віддачі джерел історико-правової компаративістики. Неабияку зацікавленість з погляду прикладної лінгвістики становлять висновки науковця щодо можливості використовувати в науковій роботі переклади історичних документів. Саме в межах лінгвістичної методології дослідження сутності термінів “sustainable development” та “environmental sustainability” частина дослідження буде присвячена неправильному вживанню цих термінів.

Якщо повернутися до самого змісту терміна “sustainable development”, то В. Гарбар висловлює думку, що з урахуванням контексту даний термін може бути перекладений як «життєздатний розвиток», «самопідтримуваний розвиток», ще одне поширене тлумачення цього терміна – «усебічно збалансований розвиток»²². Також деякі науковці вживають інші терміни, а

¹⁹ Goodrich P. Legal discourse: studies in linguistics, rhetorics and legal analysis. *Language, discourse, society*. Houndmills, Basingstoke. 1987. 266 p.

²⁰ Narits R. The role of language cognition in legal method. *Juridica Int. II. Law Review Univ. Tartu*. 1997. URL: <https://www.juridicainternational.eu/index.php?id=12456>.

²¹ Шигаль Д. Дослідження джерельної бази порівняльного історико-правового аналізу: питання методики. *Проблеми законності*. 2018. Вип. 142. С. 8–21.

²² Гарбар В. Теоретичні основи забезпечення сталого розвитку фермерських господарств. *Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва*. 2012. Вип. 81 (2). С. 180.

саме: «стійкий розвиток», «сталий розвиток», «збалансований розвиток». Так, А. Назаретян зазначає, що оскільки розвиток передбачає наявність несталих станів, то більш точно передає зміст концепції термін «регульований» розвиток – цілеспрямований контроль за змінами, що відбуваються, прогнозування і компенсація найбільш небезпечних несталостей і диспропорцій розвитку»²³.

Ми погоджуємося з думкою дослідників, які принципово відкидають можливість вживання словосполучень «сталий розвиток» чи «стійкий розвиток» для перекладу концепції “sustainable development”, бо в ньому поєднані протилежні поняття. Англійське слово “sustain” походить від латинського “sustenerе” – «витримувати». Звернемося до тлумачення оригінального терміна. Відповідно до словника англійської мови “Cambridge Dictionary”²⁴, слова у словосполученні “sustainable development” означають таке: 1) *sustainable* – /able to be maintained or continued/ – «бути в змозі підтримуватися або продовжуватися»; 2) *development* – /the process in which someone or something grows or changes and becomes more advanced/ – «процес, в якому хтось чи щось росте або змінюється і стає більш прогресивним».

А відповідно до «Академічного тлумачного словника української мови»²⁵, «розвиток» – це «процес, у результаті якого відбувається зміна якості чого-небудь, перехід від одного якісного стану до іншого, вищого». У тому ж словнику слово «сталий» має таке значення: «який не змінюється, зберігає той самий склад, розмір, однакову форму, величину і т. ін.; незмінний, постійний». Тому, по-перше, поєднання в одному словосполученні цих двох слів є прийнятним алогічним за своєю природою; по-друге, до екологічної, економічної та соціокультурної площини жодним чином не можна застосовувати такий термін, адже це багаторівневі явища, які мають як внутрішню, так і зовнішню динаміку, постійно розвиваються та змінюються, що підтверджує тлумачний переклад слів “sustainable” та “development”.

Ще одним недоліком використання термінології в цій сфері є прикметник «стійкий», що часто вживається в наукових дослідженнях для синонімічної заміни поняття «сталий» у словосполученні «сталий розвиток». Це також є недопустимим з декількох причин, адже: 1) термін «сталий» – це закріплений на законодавчому рівні як концепція, тому не

²³ Назаретян А. Демографическая утопия «устойчивого развития». *Общественные науки и современность*. 1996. № 2. С. 145.

²⁴ Cambridge Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/ru/>.

²⁵ Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970–1980 pp.). 2011. URL: <http://sum.in.ua>.

потребує синонімічних замінь; 2) поняття «стійкий» не відповідає тій природі, що вкладено в термін “sustainable”.

Австралійський науковець П. Саттон у роботі «Перспективи екологічної сталості» (2004 р.), у розділі стосовно проблематики вживання термінів, пов'язаних із поняттям “sustainability”²⁶, виявляє низку проблемних аспектів розуміння терміна. Хотілося б зупинитися на таких двох проблемах та запропонованих рішеннях, уникаючи проблем перекладу, адже дослідження П. Саттона опубліковано англійською мовою.

1. Проблеми вживання терміна «сталий» (“sustainable”, “sustainability”). На думку П. Саттона, деякі люди автоматично мають на увазі екологічний контекст, коли йдеться про “sustainability”, інші – цілісний, або потрійний контекст (екологічний, економічний та соціокультурний чинники). Якщо припустити, що сторони комунікації розуміють неоднозначне поняття по-різному, то це ускладнює досягнення цілі забезпечення сталого розвитку.

Вирішення проблеми. У кожній частині комунікації стосовно сталості доцільно включати кваліфіковану форму для того, щоби слухачеві/читачеві було чітко зрозуміло, що мається на увазі (наприклад, «екологічна сталість», а не просто «сталість»).

2. Уживання словосполучення «менш сталий / більш сталий» (“more sustainable/ less sustainable”). Ця форма слів ігнорує характеристику сталості, бо щось або є сталим (здатним підтримуватися), або не є таким, як і людина, яка, за визначенням П. Саттона, не може бути «трохи вагітною» або «трохи мертвою».

Вирішення проблеми: ця форма словосполучення може бути використана лише для вказівки на поліпшення або регресію в статус-кво, а не на характеристику загальної сталості.

У межах вищезазначеного дослідження стосовно вживання терміна в Австралії варто зазначити, що 2003 р. парламент Вікторії встановив роль Уповноваженого з питань екологічної сталості, який діє як незалежний голос, що захищає, перевіряє та звітує про екологічну сталість. Водночас законодавчий акт, що засновує посаду Уповноваженого з питань екологічної сталості в країні, не визначає самого поняття «екологічна сталість»²⁷. А роль Уповноваженого визначається, замість цього, у сенсі «екологічно стійкого розвитку» – “ecologically sustainable development”. Концепція «екологічно сталого розвитку» виникла в процесі діяльності робочої групи з ЕСР (екологічно сталого розвитку), створеної прем'єр-

²⁶ Sutton P. A perspective on environmental sustainability. *Paper on the Victorian Commissioner for Environmental Sustainability*. 2004. P. 14.

²⁷ Commissioner for Environmental Sustainability Act 2003, Act № 15/2003. URL: [http://www.legislation.vic.gov.au/domino/web_notes/ldms/pubstatbook.nsf/f932b66241ecf1b7ca256e92000e23be/c2f668afe3e426d1ca256e5b00214061/\\$FILE/03-015a.pdf](http://www.legislation.vic.gov.au/domino/web_notes/ldms/pubstatbook.nsf/f932b66241ecf1b7ca256e92000e23be/c2f668afe3e426d1ca256e5b00214061/$FILE/03-015a.pdf).

міністром Австралії 1991 р. Тому не лише у вітчизняному законодавстві та науці є проблематика різного вживання терміна “sustainable development” та варіативності його похідних в екологічній сфері.

3. Мультидисциплінарний підхід у визначенні понять «сталий розвиток» та «екологічна сталість»

Для розуміння концепції сталого розвитку й екологічної сталості як одного із трьох її елементів варто звернутися не лише до лінгвістики, а й до наукових положень інших наук. А саме біології, до *закону екологічної кореляції*, й екології – *закону внутрішньої динамічної рівноваги*. Ці два закони ілюструють сутність, що вкладається в правову концепцію “environmental sustainability”.

Сутність закону екологічної кореляції полягає в тому, що «в екосистемі жива речовина та абіотичні компоненти функціонально відповідають один одному, випадання однієї частини системи неминуче призводить до вимикання пов'язаних з нею інших частин екосистеми та функціональних змін»²⁸. Такі зміни цілого виникають у межах закону внутрішньої динамічної рівноваги. Закон внутрішньої динамічної рівноваги Н. Реймерса²⁹ спирається на те, що речовина, енергія, інформація і динамічні якості окремих природних систем, їхньої ієрархії взаємозв'язані настільки, що будь-яка зміна одного із цих показників спричиняє супутні функціонально-структурні, кількісні й якісні зміни, що зберігають загальну суму речовинно-енергетичних, інформаційних і динамічних якостей системи, де ці зміни відбуваються, або в їхній ієрархії.

Даний закон розкриває сутність екологічного балансу та його механізм, підкреслюючи, що навколишнє середовище перебуває в стані динамічної рівноваги. А якщо воно перебуває чи має перебувати в динамічній рівновазі, то діяльність людей не може бути спрямована на забезпечення його *сталості*, адже це буде суперечити самій його внутрішній природі та закону Н. Реймерса. Вищезазначене підтверджує *динамічність* як одну із властивостей екологічної системи, що знову ж таки визначає вживання поняття «сталий» у назві концепції та нормативно-правових актах України як алогізм. Як більш вдале словосполучення можна запропонувати «екологічний баланс», замість «екологічної сталості».

Визнаючи необхідність ефективного впровадження концепції “sustainable development” та, найголовніше, її правильного сприйняття, Дж.

²⁸ Основи екології : навчальний посібник / О. Микитюк та ін. 2 вид., стереотипне. Харків : ОВС, 2004. 144 с.

²⁹ Кіндюк Б., Бизова М. Організація управління в природоохоронній діяльності : конспект лекцій. Одеса : Наука і техніка, 2006. С. 62.

Мореллі³⁰ у своїй роботі «Екологічна сталість: визначення для фахівців у галузі охорони довкілля» узагальнює проблеми, які виникли в суспільному розумінні пид час запровадження концепції. У праці досліджуються зусилля науковців щодо розроблення сталого розвитку в контексті конкретних дисциплін чи професійних сфер; висувається пропозиція щодо базового розуміння терміна «екологічна сталість» для розширення загального сприйняття природи людської діяльності, щоби чіткіше пов'язати його з екологічною концепцією взаємозалежності як *базового поняття* для управлінців в екологічній сфері. Інші закордонні вчені, наприклад, Дж. Каллікот і К. Мамфорд³¹, розробляють значення терміна «екологічна сталість» як корисну концепцію для біологів у сфері збереження природи. У своїй роботі «Екологічна сталість як концепція охорони природи» ці автори додають до визначення екологічної сталості і соціальний чинник, який з'єднує людські потреби й екосистемні послуги: «задоволення потреб людини без шкоди для здоров'я екосистем». Дж. Мореллі визначає екологічну сталість як «задоволення потреб ресурсів і послуг поточного і майбутнього поколінь, без шкоди для здоров'я екосистем, які їх забезпечують». Тобто науковець погоджується зі загальноприйнятою в англomовних роботах концепцією, але конкретизує її як «умову рівноваги, стійкості та взаємозв'язку (“as a condition of balance, resilience, and interconnectedness”), що дозволяє людському суспільству задовольняти свої потреби, не перевищуючи здатності підтримуючих екосистем продовжувати відновлювати послуги, необхідні для задоволення цих потреб, водночас не скорочуючи біологічне розмаїття»³². Ключовим для нас вбачається саме елемент *рівноваги* у вищенаведеному визначенні. Можна дійти висновку, що українською мовою терміном, що більше підходить по суті та за сприйняттям, є не «сталий розвиток», а «збалансований розвиток».

Багато вчених вивчають теоретичні та практичні аспекти екологічної сталості в нерозривному зв'язку з економічними чинниками, що допомагає усвідомити сутність терміна “environmental sustainability” з позиції динамічності *світової економіки*. У фундаментальній роботі “Principles of Environmental Economics and Sustainability” (2019 p.)³³ А. Хассен зробив серйозну спробу системно інтегрувати екологічні й економічні принципи,

³⁰ Morelli John. Environmental Sustainability: A Defenition for Environmental Professionals. *Journal of Environmental Sustainability*. 2011. Vol. 1. Iss. 1. Article 2. URL: <http://scholarworks.rit.edu/jes/vol1/iss1/2>.

³¹ Callicott J., Mumford Karen. Ecological Sustainability as a Conservation Concept. *Conservation Biology*. 1997. № 11.1. P. 33.

³² Morelli John. Environmental Sustainability: A Defenition for Environmental Professionals. *Journal of Environmental Sustainability*. 2011. Vol. 1. Iss. 1. Article 2. URL: <http://scholarworks.rit.edu/jes/vol1/iss1/2> p.5.

³³ Hussen A. Principles of Environmental Economics and Sustainability. London : Routledge, 2019. 440 p.

успішно впроваджені екологічні перспективи для вивчення економіки, за збереження цілісності стандартного економічного підходу. Зокрема, ця робота містить фундаментальні екологічні аргументи для визнання меж (тобто біофізичних меж) трансформації та використання природного середовища для задоволення людських матеріальних цілей. Наголошується на трьох важливих питаннях: (1) важливості кругообігу й утилізації матеріалів; (2) межах і можливостях збереження енергії за допомогою технологічних засобів; (3) значенні біорозмаїття для життєздатності та стійкості природних екологічних систем до довгострокової економічної діяльності людини. Дослідження підкреслює, що сталість передбачає, що природне середовище не розглядалося як «дар природи», що готовий до експлуатації людиною відповідно до економічних законів попиту і пропозиції. У своїй роботі «Економічна сталість та збереженні екологічних активів»³⁴ (1990 р.) Дж. Фой також поєднує ці дві концепції (екологічну й економічну), пояснюючи, що з економічного погляду сталість вимагає, щоби поточна економічна діяльність не непропорційно навантажувала майбутні покоління у сфері екології.

Вищезазначене підтверджує, що «екологічний баланс» (“environmental sustainability”) не можна розглядати та досліджувати окремо від інших елементів, що в сукупності утворюють продуктивну основу для «збалансованого розвитку» (“sustainable development”).

ВИСНОВКИ

У результаті аналізу численних досліджень українських та закордонних учених у сфері екологічної сталості та сталого розвитку загалом можна дійти висновку, що нині не існує універсального, узгодженого визначення цих термінів. Це не тільки ускладнює суспільне розуміння даних концепцій, а й дещо нівелює їх практичне втілення, оскільки існує багато підходів до оцінки екологічної стійкості.

Абсолютно очевидно, що концепції сталого розвитку й екологічної сталості виникли з певного історичного контексту як спроба подолати розрив між все більш очевидними екологічними наслідками людської діяльності та соціально-політичними проблемами, пов'язаними з питаннями людського розвитку. Саме тому важливим завданням став розгляд їх генези та розвитку.

У межах лінгвістичної методології частина дослідження була присвячена проблематиці перекладу термінів “sustainable development” та “environmental sustainability”, вживання їх у нормативних та наукових

³⁴ Foy George. Economic Sustainability and the Preservation of Environmental Assets. *Journal of Environmental Management*. 1990. № 14 (8). P. 771–778.

джерелах. Звертаючись до оригінальних термінів та їх перекладу чи тлумачення в словниках, можна погодитися з думкою дослідників, які принципово відкидають можливість уживання словосполучення «сталий розвиток» для перекладу концепції “sustainable development” українською мовою. Наводячи й аналізуючи низку визначень поняття “sustainable development” у роботах іноземних учених, можна дійти висновку, що в українській мові терміном, який відображає сутність та правильне сприйняття, став би не «сталий розвиток», а «збалансований розвиток». Та, за аналогією, не «екологічна сталість», а «екологічний баланс». Саме такий переклад буде відповідати аспектам рівноваги та взаємозв'язку всіх елементів цієї концепції. Важливою перевагою чіткості перекладу та загального визначення є те, що воно полегшує уникнення логічних проблем сприйняття, а тому робить більш ефективними дії, спрямовані на досягнення цілі, пов'язаної з уживанням терміна.

Якщо законодавець України зазначає як першопричини екологічних проблем у нашій державі «недостатнє розуміння в суспільстві пріоритетів збереження навколишнього природного середовища та переваг сталого розвитку»³⁵, то необхідним вбачається розширення знань щодо того, що є «сталий розвиток», а також щодо його зв'язку із сучасною екологічною ситуацією в Україні та світі.

АНОТАЦІЯ

У статті розглядаються поняття «сталий розвиток» (“sustainable development”) та «екологічна сталість» (“environmental sustainability”) як елементи концепції сталого розвитку, зазначається їхня генеза та різноманітність визначень. Висловлюється думка, що розуміння суспільних переваг концепції сталого розвитку має формуватися із правильного розуміння термінів «сталий розвиток» та «екологічна сталість», що і є предметом дослідження. Визначається алогічність україномовного перекладу загальноприйнятих термінів “sustainable development” та “environmental sustainability”. Визначаючи необхідність всебічного впровадження концепції «сталого розвитку», висловлюється першочергове завдання на шляху до її ефективної реалізації – правильне суспільне сприйняття. У статті наводяться закордонні й українські розробки в цій сфері, використовується лінгвістичний та інтердисциплінарні методи для того, щоби дослідити природу понять “sustainable development” та “environmental sustainability”. Отже, терміном, що більше підходить за суттю та сприйняттям, пропонується вважати не

³⁵ Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 р. : Закон України від 21 грудня 2010 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 26. Ст. 218.

«сталій розвиток», а «збалансований розвиток», тому, за аналогією, не «екологічна сталість», а «екологічний баланс».

ЛІТЕРАТУРА

1. Robinson J. Squaring the Circle? Some Thoughts on the Idea of Sustainable Development. *Ecological Economics*. 2004. № 48. P. 369–384.

2. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» : Указ Президента України від 12 січня 2015 р. № 5/2015. *Офіційний вісник Президента України*. 2015. № 2. Ст. 154.

3. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 р. : Закон України від 21 грудня 2010 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 26. Ст. 218.

4. Про стратегічну екологічну оцінку : Закон України № 2354-VIII від 20 березня 2018 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 16. Ст. 138.

5. Кузьміна О. Аналіз підходів до трактування поняття сталий розвиток підприємства. *Вісник Хмельницького національного університету*. Економічні науки. 2015. № 5 (1). С. 13–21.

6. Надоша О. Теоретико-методологічний аналіз сталого розвитку у контексті сучасних дослідницьких підходів. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2011. № 10. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2011_10_4.

7. United Nations General Assembly. 2005. World Summit Outcome, Resolution A/60/1, adopted by the General Assembly on 15 September 2005. URL: http://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_60_1.pdf.

8. Sutton P. A perspective on environmental sustainability. *Paper on the Victorian Commissioner for Environmental Sustainability*. 2004. P. 13.

9. Our Common Future: Report of the World Commission on Environment and Development. 1987. URL: <http://www.un-documents.net/our-common-future.pdf>.

10. Myllyntaus T. Environment in explaining history: restoring humans as part of nature. *Encountering the past in nature: Essays in environmental history*. 2001. P. 141.

11. Мировая охрана природы : отчёт академика И.П. Бородин о командировке в Берн на Конференцию по международной охране природы. *Речи и доклады, читанные на Конференции по международной охране природы в Берне, в ноябре 1913 г., делегатами от Швейцарии, Австралии, Бельгии, Великобритании, Голландии, Норвегии, России,*

Сев.-Ам. соед. штатов и Франции. Типография М.М. Стасюлевича, 1915. 1066 с.

12. Sarasin P. Ueber die Aufgaben des Weltnaturschutzes: Denkschrift gelesen in Bern 1913. Helbing & Lichtenhahn, 1914. P. 62.

13. Абашидзе А., Солнцев А. Первая международная экологическая конференция – Конференция по международной охране природы (Берн, 1913 г.). *Экологическое право*. Москва : Юрист, 2006. № 4. С. 2–4.

14. Казак Р. Конференція з охорони природи (Берн, 1913 р.) як початок міжнародного вирішення екологічних проблем – Zbiór artykułów naukowych. Konferencji Międzynarodowej Naukowo-Praktycznej “Państwo i Prawo. Nowoczesne badania podstawowe i stosowane”. Warszawa : Sp. z o.o. “Diamond trading tour”, 2017. P. 25–27.

15. Казак Р. Термин «биоразнообразие» в юридической науке: исторический аспект. *Актуальні проблеми держави і права*. 2014. № 73. С. 235–243.

16. Kazak R. Ukrainian Legislation on Biodiversity Protection in Latter Half of 20th Century: Problematic Issues and European Experience. *OIDA International Journal of Sustainable Development, Canada*. 2015. Vol. 8. № 7. P. 21–26.

17. Гарбар В. Теоретичні основи забезпечення сталого розвитку фермерських господарств. *Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва*. 2012. Вип. 81 (2). С. 177–183.

18. Назаретян А. Демографическая утопия «устойчивого развития». *Общественные науки и современность*. 1996. № 2. С. 145–152.

19. Goodrich P. Legal discourse: studies in linguistics, rhetorics and legal analysis. Language, discourse, society; Houndmills, Basingstoke, 1987. 266 p.

20. Narits R. The role of language cognition in legal method. *Juridica Int. II. Law Review Univ. Tartu*. 1997. URL: <https://www.juridicainternational.eu/index.php?id=12456>.

21. Шигаль Д. Дослідження джерельної бази порівняльного історико-правового аналізу: питання методики. *Проблеми законності*. 2018. Вип. 142. С. 8–21.

22. Cambridge Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/ru/>.

23. Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970–1980 pp.). 2011. URL: <http://sum.in.ua>.

24. Commissioner for Environmental Sustainability. Act 2003, Act № 15/2003. URL: [http://www.legislation.vic.gov.au/domino/web_notes/ldms/pubstatbook.nsf/f932b66241ecf1b7ca256e92000e23be/c2f668afe3e426d1ca256e5b00214061/\\$FILE/03-015a.pdf](http://www.legislation.vic.gov.au/domino/web_notes/ldms/pubstatbook.nsf/f932b66241ecf1b7ca256e92000e23be/c2f668afe3e426d1ca256e5b00214061/$FILE/03-015a.pdf).

25. Основи екології : навчальний посібник / О. Микитюк. 2 вид., стереотипне. Харків : ОВС, 2004. 144 с.
26. Кіндюк Б., Бизова М. Організація управління в природоохоронній діяльності : конспект лекцій. Одеса : Наука і техніка, 2006. 232 с.
27. Morelli John. Environmental Sustainability: A Defenition for Environmental Professionals. *Journal of Environmental Sustainability*. 2011. Vol. 1. Iss. 1. Article 2. URL: <http://scholarworks.rit.edu/jes/vol1/iss1/2>.
28. Callicott J., Mumford Karen. Ecological Sustainability as a Conservation Concept. *Conservation Biology*. 1997. № 11.1. P. 32–40.
29. Hussen A. Principles of Environmental Economics and Sustainability. London : Routledge, 2019. 440 p.
30. Foy George. Economic Sustainability and the Preservation of Environmental Assets. *Journal of Environmental Management*. 1990. № 14.8. P. 771–778.

Information about author:

Kazak R. A.,

Ph. D.,

Assistant Professor of the Department of History of State
and Law of Ukraine and Foreign Countries
Yaroslav Mudryi National Law University
77, Pushkinska str., Kharkiv, 61024, Ukraine